

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

**СИСТЕМА ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ
ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ:
ДОСВІД МИНУЛОГО – ПОГЛЯД У МАЙБУТНЄ**

до 85-річчя академіка В. І. БОНДАРЯ

Збірник наукових праць

Харків 2023

потребами.

Міхальова А.І. Особливості використання засобів ІКТ у роботі вчителя-логопеда з дітьми в закладі дошкільної освіти в умовах дистанційного навчання.	219
Мороз М. І. Особливості діагностики навички читання при дислексії.	224
Московченко Т. С. Особливості образного мовлення дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.	228
Мураховець О. М. Розвиток мовлення у дітей дошкільного віку в аспекті інклюзивної освіти. Гурткова робота.	231
Назаренко А. І. Етіологія відсутності мовлення в дітей із розладами аутичного спектру середнього дошкільного віку.	235
Обрізанова А. О. Сенсорні ігри як інструмент пізнання навколишнього світу дітьми дошкільного віку з затримкою психічного розвитку.	240
Оселедченко М. Л. Особливості корекційно-розвиткової роботи спрямованої на формування часово-просторових уявлень у дітей старшого дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями.	245
Пасікун А. В. Формування міжособистісних стосунків у дітей з інтелектуальними порушеннями дошкільного віку.	249
Плугатарьова Д.І. Розвиток пізнавальної діяльності дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями засобами казкотерапії.	251
Погребняк В. О. Pedagogical conditions of socialization of children with speech disabilities in an inclusive institution.	254
Проскурняк О.І. Розвиток моральних якостей здобувачів спеціальної освіти під час воєнного стану.	258
Сорока О.В. Шляхи формування уявлень про навколишній світ у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями засобами казкотерапії.	261
Старіченко Д. І. Особливості дистанційної логопедичної роботи зі стимуляції мовленнєвої активності в дітей молодшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення I рівня.	266
Стуцаренко С. О. Корекція темпо-ритмічної сторони мовлення старших дошкільників із заїканням засобами боді перкусії.	268
Сукачова Є. С. Особливості монологічного мовлення дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення III рівня.	272
Турчина-Приходько С. М. Особливості впровадження експериментальної корекційної програми подолання недоліків лексико-граматичної будови мовлення старших дошкільників із ЗНМ III рівня.	276
Фесенко Л. П. Сучасний погляд на подолання заїкання у дітей дошкільного віку.	279
Халіна Т. І. Практика організації логопедичної допомоги дітям дошкільного віку із затримкою мовленнєвого розвитку.	283
Хланта К. В. Напрямки розвитку фонетико-фонематичної сторони мовлення дітей молодшого дошкільного віку.	286
Хоменко Т. О. Особливості саморегуляції у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення.	289

Московченко Т.С.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 016.01 Спеціальна освіта. Логопедія

Науковий керівник: Коваленко В.Є.

кандидат психологічних наук, доцент
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

ОСОБЛИВОСТІ ОБРАЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ ІІІ РІВНЯ

Одним із найпоширеніших видів порушень мовлення серед дошкільників є загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ). Специфіка ЗНМ полягає в системному порушенні всіх сторін і форм мовлення. Основні недоліки виявляються під час засвоєння та застосування дітьми лексики та граматики рідної мови. У висловлюваннях дітей з ЗНМ можна спостерігати недосконалість змістових та формальних характеристик мовлення, що ускладнює їх здатність до спілкування та взаємодії з оточуючими.

Пошук оптимальних шляхів корекції ЗНМ є ключовим завданням для педагогів, логопедів та батьків. Дослідження та практичний досвід у цій області сприяють розвитку інноваційних підходів та програм для поліпшення мовленнєвого розвитку дітей та покращення якості їхнього життя.

Аналіз досліджень та думок вчених щодо образного мовлення дітей дошкільного віку допомагає встановити ключові аспекти цього поняття і розкрити його роль у розвитку мовлення дітей.

Поняття образного мовлення розглядається з різних точок зору в галузі лінгвістики та психології. В науково-методичній літературі існують різні визначення образного мовлення. Деякі дослідники, такі як О. Потебня, Л. Новиков, і Д. Шмельов, розглядають образне мовлення як чуттєво-образний елемент слова, який перебуває у прихованій позиції та активізується лише за певних умов, а образність як властивість слова і комунікативну якість мовлення [1].

Окремі вчені розглядають образне мовлення як специфічну властивість слова (О. Потебня) або як особливу форму діяльності (А. Коваль, О. Пономарів) [1]. Згідно з іншими дослідниками (В. Виноградов, Г. Винокур, М. Пентилук, Д. Розенталь) [4] образність виявляється у здатності мовних засобів викликати наочно-чуттєві уявлення в свідомості людини. Ця здатність включає в себе оперування наочно-образними уявленнями, які виникають та перетворюються в свідомості людини.

Образність пов'язана з виразністю мовлення і розвивається через установлення асоціативних зв'язків між предметами чи явищами, перенесення ознак з одного предмета на інший, що призводить до створення нового метафоричного значення слова.

Дослідники, такі як Б. Головін, М. Пентиліук, Н. Бабич, О. Савушкіна, Т. Мельник та інші, розглядали питання розвитку образності мовлення дошкільників у психолого-педагогічних і лінгводидактичних аспектах. Вони визначили засоби образності як лексико-семантичні (тропи, епітет, метафора, уособлення, алегорія, порівняння, метонімія, синекдоха, гіпербола, символ тощо), семантичні (багатозначні слова), стилістичні фігури (антитеза, градація тощо), синтаксичні (паралелізм, анафора, епіфора, інверсія), замовчування (еліпси, анаколуфи), риторичні прийоми (риторичні запитання тощо) [3].

І. Попова докладно розглядає поняття образного мовлення дітей і вказує на способи його розвитку. Інші дослідники, такі як М. Алексєєва, Н. Гавриш, В. Макарова, розуміють образне мовлення як здатність дитини використовувати виразні засоби, такі як метафори, порівняння, уособлення, епітети, багатозначні слова, фразеологізми, для яскравого та точного вираження своїх думок та почуттів [2].

Дошкільний вік є важливим періодом для розвитку мовлення, образність в мовленні дитини вимагає особливої уваги. Важливим аспектом формування образного мовлення є збагачення словника дитини. Цей процес включає в себе вивчення народних образних виразів, антонімів, синонімів, метафор, епітетів та образних словосполучень. Вивчення цих мовних засобів допомагає дитині більш яскраво та точно виражати свої думки та емоції. Образність мовлення не обмежується використанням слів, а також включає в себе здатність виразно та емоційно висловлювати думки. Дошкільники навчаються виражати свої почуття, емоції, та ставлення до речей та явищ. Важливо, щоб вони навчилися не лише правильно вживати слова, але й надавати їм емоційної виразності.

Діти старшого дошкільного віку з ЗНМ III рівня мають недостатньо сформоване абстрактне мислення, у зв'язку з цим в них спостерігається обмеженість в розумінні образних, метафоричних висловлювань, переносних значень слів. Такі діти мають труднощі при аналізі відтінків значень слів та розумінні способів утворення образних висловів.

Дослідники, такі як Р. Лалаєва, Н. Серебрякова, виділяють наступні особливості організації семантичних полів у дошкільників із ЗНМ: випадковий та невмотивований характер асоціацій, труднощі у виділенні ядра семантичного поля та обмежена кількість смислових зав'язків через малий обсяг семантичного поля.

В. Воробйова, Р. Левіна, Є. Соботович вказують на затримку в процесі виділення ядра та периферії семантичного поля у дітей з ЗНМ III рівня. Ця затримка проявляється у зростанні синтагматичних та зменшенню парадигматичних асоціацій у дітей з ЗНМ у віці від 5 до 8 років, при тому, що у дітей з нормальним мовленнєвим розвитком відзначається протилежна тенденція після 6 років.

Учені зазначають, що діти із ЗНМ мають труднощі з розумінням образних висловів та метафор, через це часто сприймають слова буквально. Також, у них є проблеми зі сформуванням лексичної системності та організацією семантичних полів.

Також у дітей з ЗНМ, спостерігається зниження пізнавальної активності, уповільнення обробки інформації, зниження продуктивності запам'ятовування слів у порівнянні з дітьми з нормальним мовленнєвим розвитком. Це може призвести до проблем в розвитку словесно-логічного мислення та недостатньої сформованості операцій аналізу, синтезу, узагальнення та порівняння.

Загалом, несформованість лексико-семантичної складової мовлення впливає на розвиток мовленнєво-мисленнєвої діяльності дітей із ЗНМ III рівня, обмежує їхні комунікативні та пізнавальні можливості і може заважати оволодінню знаннями. У зв'язку з цим, важливо створити спеціальні умови корекційно-виховного процесу для формування образного мовлення у цієї категорії дітей.

З метою активізації мовленнєвого розвитку у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня, науковці рекомендують взаємозв'язок та поєднання різних видів діяльності, включаючи театралізовану, образотворчу, музичну тощо (А. Богуш, Л. Венгер, Ф. Сохін, Є. Тихеева). Зазначається, що мовленнєве виховання пов'язане з творчою художньо-мовленнєвою діяльністю, яка сприяє творчій активності дітей в цілому.

Важливо враховувати, що успішне оволодіння засобами виразності рідної мови відбувається під час ознайомлення дітей з фольклорними й літературними творами. Отже, в корекційній роботі з дошкільниками, які мають ЗНМ III рівня, рекомендується використовувати різні жанри художньої літератури, включаючи вірші, оповідання, казки, байки, а також малі жанри фольклору, такі як приказки, фразеологічні звороти, метафори, епітети, та порівняння.

Н. Ільїна акцентує увагу на тому, що для формування та корекції розвитку образного мовлення у дітей можуть бути використані лексичні та ігрові вправи, дидактичні розповіді, аналіз текстів, добір синонімів, аналіз фразеологічних виразів та приказок. Під час корекції розвитку образного мовлення рекомендується використовувати допоміжні питання, вказівки, пояснення, виправлення помилок, підказки необхідних слів та багаторазове повторення мовленнєвого матеріалу в різних ситуаціях.

Формування образного мовлення дітей з ЗНМ III рівня є важливим аспектом їхнього розвитку. Цей процес сприяє активізації мовленнєвих навичок і відкриває можливості для кращого розуміння метафор, переносних значень слів та збагачення лексичного запасу, більш повного розуміння мовлення оточуючих. Тому формування образного мовлення має велике значення для інтеграції дітей з ЗНМ в соціум та підготовки їх до подальшого навчання та життя.

На основі аналізу спеціальної психолого-педагогічної літератури можна сформулювати наступні висновки щодо особливостей образного мовлення дошкільників з ЗНМ III рівня. Основні риси образного мовлення у цієї категорії дітей полягають у недосконалості змістових і формальних характеристик мовлення; труднощі розуміння образних та метафоричних висловів; випадковий та невмотивований характер асоціацій, а також труднощі у виділенні ядра семантичного поля та обмежена кількість смислових зв'язків.

Це ускладнює їх здатність до ефективного спілкування та взаємодії з оточуючими.

Діти дошкільного віку з ЗНМ III рівня мають труднощі у формуванні лексичної системності та організації семантичних полів. Це впливає на їхню словесно-логічну діяльність та пізнавальні здібності.

Загалом, особливості образного мовлення дошкільників з ЗНМ III рівня обмежують їхні комунікативні та пізнавальні можливості і можуть потребувати спеціальних корекційних заходів для подолання цих труднощів.

Отже, враховуючи психолого-педагогічні особливості цієї категорії дітей, розробка науково обґрунтованих методик для корекції розвитку образного мовлення потрібна для їхнього мовленнєвого та пізнавального розвитку.

Література

1. Богуш А., Попова І. Сутність феномена «Образ» у площині образного мовлення дітей. Науковий вісник Миколаївського національного університету: зб. наук. праць. № 4 (59) / За ред. проф. Т. Степанової. Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2017. С. 42-26.
2. Богуш А. М. Методика навчання образно-виразного мовлення дітей передшкільного віку. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського : зб. наук. праць № 5. Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського», 2018. С. 39-44.
3. Сергеева В. Ф., Лисік Г. І. Мовленнєвотворча діяльність у освітньо-корекційній роботі з дітьми з загальним недорозвиненням мовлення. Сучасні теоретичні й прикладні контексти спеціальної та інклюзивної освіти. Збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції / за заг. ред., І. Б. Кузава, Г. О. Гац, З. С. Мацюк, Л. П. Стасюк, І. М. Брушневська. Луцьк : ФОП Іванюк В.П., 2021.
4. Сехіна В. А. Сутність образного мовлення як один із нацважливіших чинників загального розвитку дошкільника. Дошкільна освіта: проблеми, пошуки, інновації : зб. наук. і навч.-метод. праць. Вип. 10 / за заг. ред. О. В. Ковшар, К. Є. Суятинової. Кривий Ріг : КДПУ, 2022. С. 255-259.

Мураховець О.М.

Вчитель – логопед вищої категорії.

Старший вчитель

Керівник гуртка «Балакунчики»

КЗПО ЦТДЮ «Сузір'я»

Вербківської сільської ради

Павлоградського району

Дніпропетровської області

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В АСПЕКТІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ. ГУРТКОВА РОБОТА.

Мовленнєві порушення є фактором, який підлягає інклюзивному навчанню. Якщо дитина з важким мовленнєвим порушенням (наприклад,